

SEJM CZTEROLETNI - SEJM WIELKI

Sejm zgromadzony 6 października 1788 roku za zgodą cesarzowej Rosji Katarzyny II w Warszawie, miał być zwykłym sejmem walnym, który zbierał się co dwa lata na okres 6 tygodni. Zbieranym na podstawie artykułów henrykowskich z 1573 roku. (Artykuły henrykowskie polsko-litewskie akty prawne sformułowane w czasie bezkrólewia po śmierci Zygmunta II Augusta, spisane na sejmie elekcyjnym, którego głównym zadaniem było wybranie monarchy. Były to prawa zawierające najważniejsze uregulowania dotyczące sprawowania władzy w państwie. Każdy król Rzeczypospolitej (będący także Wielkim Księciem Litewskim) wybierany w drodze wolnej elekcji musiał podpisać te artykuły, które uzależniały go od szlachty. Nazwa pochodzi od imienia pierwszego władcy, który musiał ten dokument podpisać, by wstąpić na tron – Henryka Walezego). Artykuły henrykowskie i pacta conventa (W paktach konwentach znajdowały się osobiste zobowiązania króla. Ich treść odzwierciedlała program królewski w dziedzinie polityki, gospodarki i kultury) stanowiły podstawę ustroju Rzeczypospolitej w dobie wolnej Elekcji.

Sejm obradował do 29 maja 1792 roku i zapisany został na kartach historii jako **Sejm Czteroletni**. Sejm zlikwidował Radę Nieustającą (Był to najwyższy organ władzy rządowo-administracyjny w I Rzeczypospolitej powołany pod wpływem Katarzyny II przez Sejm Rozbiorowy w roku 1775. Rada Nieustająca zastępowała instytucję senatorów rezydentów, ograniczała władzę króla i magnaterii, stając się organem o nowocześniejszym, rządowym charakterze. Przyczyniając się do umocnienia administracji i rozwoju gospodarczego kraju. Była jednak znienawidzona jako narzędzie i domena wpływów rosyjskich, i nazywana Zdradą Nieustającą). Sejm przejął w swoje ręce funkcje rządowe. Liczebność sejmu uniemożliwiła jednak prawidłowe funkcjonowanie. Likwidacja Rady Nieustającej otworzyła drogę do opracowania zasadniczej reformy ustroju państwa. Przygotowaniem projektu nowego ustroju podjęła się tzw. Deputacja do Formy Rządu, powołana we wrześniu 1789 roku. Pracami jej kierował biskup kamieniecki Adam Stanisław Krasiński, członkami byli m.in. marszałek nadworny litewski Ignacy Potocki i Wojciech Suchodolski. Składała się z 11 członków. W grudniu 1789 roku przedłożono sejmowi Zasady do poprawy rządu, dzieło Ignacego Potockiego, zapisane bardzo obszernie i zawile. Zasady te posłużyły do dyskusji która toczyła się między królem Stanisławem Augustem, Ignacym Potockim, Stanisławem Małachowskim

jako marszałkiem sejmu, Hugo Kołłątajem księdzem referendarzem i Scipione Piattolim sekretarzem królewskim.

Sytuacja we Francji (14 lipca 1789) wywarła duży wpływ ideowy na polskie środowisko mieszczańskie mobilizując je do walki o zmianę praw miejskich. W listopadzie 1789 roku prezydent Starej Warszawy, Jan Dekert zgromadził delegatów 141 miast królewskich, które w czarnej procesji udali się do Zamku Królewskiego i złożyli sejmowi swoje postulaty domagając się poszerzenia praw mieszczan. Powołano specjalną deputację do opracowania praw miastach.

Jesienią 1790 roku kończyła się dwu letnia kadencja sejmu. Mieli do wyboru albo zostać przy starym albo zwołać kolejny. Zdecydowano się na kompromis. Sejm od tego momentu miał 155 senatorów w tym samym składzie co poprzednio i w podwójnym składzie izby poselskiej (dotychczas 172) 346 posłów.

O zmianie nastrojów w sejmie świadczyła Deklaracja uchwalona już po nowych wyborach 5 stycznia 1791 roku "kto by był przekonany od początku sejmu niniejszego o braniu od potencji zagranicznych pieniędzy, ten ma być śmiercią karany"

18 kwietnia 1791 roku sejm uchwalił prawo o miastach "Miasto nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej" realizując w nich postulaty czarnej procesji. Równocześnie zostało uchwalone prawo o sejmikach, podporządkowujące ich obrady oraz usuwając z nich "gołotę". (Gołota, gołota szlachecka, także szlachta gołota – uboga grupa społeczna legitymująca się szlacheckim rodowodem, lecz nieposiadająca ziemi. Chcąc zapewnić sobie środki do życia, gołota dawała się przekupywać magnatom i swoimi głosami pomagała im na sejmikach ziemskich i wolnych elekcjach. Najwięcej takiej szlachty mieszkało na Mazowszu i to właśnie ona miała olbrzymi wpływ na wybór króla, gdyż w przeciwieństwie do Litwinów czy mieszkańców Rusi mogła przybyć pod Warszawę nawet piechotą. Niewykształcona, roz hulana i łatwo przekupna szlachta była utrapieniem dla kraju, dlatego też na Sejmie Czteroletnim została pozbawiona prawa głosu. Jej prawa były formalnie ograniczone. Szlachcic wywodzący się z gołoty nie mógł piastować urzędów, nie miał obowiązku uczestniczyć w pospolitym ruszeniu, nie korzystał też z przywileju nietykalności osobistej.) Obydwa teksty (ustawa o miastach i ustawa o sejmikach) włączone zostały do Konstytucji 3 Maja.

Obrady sejmu zawieszono z powodu Wielkanocy, który miał być wznowiony 5 maja, zwolenników reformy powiadomiono jednak dyskretnie o przyspieszonym o dwa dni rozpoczęciu obrad. 3 maja 1791 roku odczytano projekt Ustawy Rządowej a następnie ją przyjęto (brakowało bowiem najważniejszych opozycjonistów) i król złożył na nią przysięgę.

KONSTYTUCJA 3 MAJA

Konstytucja 3 Maja składała się ze wstępu i 11 artykułów, numerowanych liczbami łacińskimi, zakończona z podpisami oraz ustaw dodatkowych. Dwie z nich, ustawa o miastach i ustawa o sejmikach uchwalone wcześniej zostały wymienione w tekście Konstytucji jako jej część składowa.

22 października 1791 roku sejm uchwalił ustawę Zaręczenie wzajemne Obojga Narodów, określając związek Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego.

Artykuł I - IV dotyczył ustroju społecznego państwa z zachowaniem odrębnych praw stanowych.

I. Religia panująca

Religią panującą była religia rzymskokatolicka, która zachowywała wszystkie swoje prawa i przywileje. Inne wyznania miały zagwarantowaną wolność w wierze i opiekę rządową. Zabroniona była apostazja do jakiegokolwiek innego wyznania.

II. Szlachta ziemianie

Gwarantowano szlachcie wszystkie swobody, wolność i pierwszeństwo w życiu prywatnym i publicznym. Prawa które zostały uzyskane poczynając od Kazimierza III Wielkiego a na Zygmuncie II Auguście kończąc, tym samym po za gwarancją stały się artykuły henrykowskie oraz te które powstały później np. liberum veto. Artykuł II pominął "gototę" Szlachcic wywodzący się z gototy nie mógł piastować urzędów, nie miał obowiązku uczestniczyć w pospolitym ruszeniu, nie korzystał też z przywileju nietykalności osobistej. Ustawa o miastach z 18 kwietnia 1791 roku umożliwiła takiej szlachcie przyjmowanie praw miejskich, czyli nabywanie posesji, piastowanie urzędów miejskich czy prowadzenie handlu. (Konstytucja z 1633 zakazywała szlachcicowi osiadania w mieście, obejmowania urzędów miejskich czy zajmowania się handlem).

III. Miasta i mieszczenie

Zagwarantowano mieszczanom wszystkie prawa zapisane w ustawie "Miasto nasze królewskie wolne w państwach Rzeczypospolitej" Obejmowała ona miasta królewskie, ale mogła też obejmować miasta prywatne jeśli właściciel wyraził zgodę. Obywatele takich miast są ludźmi wolnymi, ziemie, domy przez nich osiadłe są

ich własności. Mieszczanie uzyskali prawo piastowania urzędów w administracji i sądownictwie oraz możliwość sięgania o stopnie oficerskie w wojsku.

W sejmie, który dotychczas był wyłącznie szlachecki poszerzył swój skład o 24 tzw. plenipotentów miast. Byli oni wybierani przez zgromadzenia miast w których mieściły się sądy apelacyjne. Zasiadali w komisjach rządowych z prawem zabierania głosu lecz bez prawa głosowania. Plenipotenci bo upływie kadencji sejmku byli nobilitowani, mieszczanie którzy nabyli duże dobra ziemskie mogli składać podanie o nobilitację. Nobilitację mogli także uzyskać mieszczanie którzy osiągnęli wysokie stopnie oficerskie, lub Ci którzy piastowali wysokie stanowiska urzędowe. Przyjęto że około 30 mieszczan na każdym sejmie powinno być nobilitowanym.

IV. Chłopi włościanie

Najniższa warstwa społeczna, zapewniona im została wolność osobista czyli zwolnienie z poddaństwa ale tylko tych mieszkających na terenie Rzeczypospolitej lub na niej osiedlić.

Artykuły V - VIII Dotyczyły, ustroju politycznego państwa. Została w nich omówiona władza ustawodawcza, wykonawcza i sądownicza. Ustawa Rządowa opierała się na trójpodziale władzy.

V. Rząd, czyli oznaczenie władz publicznych

Artykuł ten informuje nas o trójpodziale władzy: władza prawodawcza w stanach zgromadzonych, władza najwyższa wykonawcza w królu i Straży i władza sądownicza.

VI. Sejm czyli władza prawodawcza.

Władza ustawodawczą pełnił sejm składający się z izby poselskiej i izby senatorskiej. Izba poselska składała się z 204 postów wybieranych na sejmikach i 24 plenipotentów miejskich. Izba senatorska to 132 osoby składająca się z biskupów, wojewodów, kasztelanów i ministrów. Przewodniczącym senatu był król który miał jeden głos a w sprawie równości dwa głosy. Każdy projekt w izbie poselskiej był uchwalany większością głosów zwykłą lub kwalifikowaną. Senat miał tylko prawo weta

zawieszającego, tzn. w razie powtórnej uchwały izby poselskiej norma prawna wchodziła w życie bez ponownego głosowania w senacie. Senatorowie mieli być zawsze gotowi by obradować przez pełne 70 lub 100 dni. W nagłych wypadkach król mógł zwołać sejm listownie lub przez marszałka sejmu. co 24 lat miał zbierać się sejm nadzwyczajny do rewizji konstytucji.

VII. Król, władza wykonawcza

Królowi ograniczono władzę ustawodawczą, a jednocześnie wzmocniono władzę wykonawczą. Zniesiono wolną elekcję. Stanisław August Poniatowski nie miał dzieci, przyrzekł także zasiadając na tronie wolną elekcję zgodnie z artykułami henrykowskimi. W wyniku czego miał być królem dożywotnim a po nim tron miał objąć Fryderyk August i to po nim tron miał być dziedziczny. Przyznano królowi prawo nominowania senatorów, urzędników, oficerów, dowództwo nad siłami zbrojnymi w czasie wojny, a także prawo łaski skazanych na karę śmierci. Przy królu powołano Straż Praw która miała zajmować się tymi wszystkimi sprawami. Straż Praw: król jako przewodniczący, prymas, pięciu ministrów (policji, skarbu, wojska, pieczęci dla spraw wewnętrznych i zagranicznych), dwóch sekretarzy oraz bez praw głosu marszałek sejmu i pełnoletni następca tronu. Straży Praw podporządkowano komisje wielkie edukacji, policji, skarbu i wojska.

VIII. Władza sędziowska

Władza sędziowska nie mogła być wykonywana ani przez władzę prawodawczą, ani przez króla lecz przez magistraty do tego celu ustanowione. Każdy człowiek według prawa możliwość obrony i sprawiedliwości. Zreformowano sędziownictwo osobno dla szlachty i osobno dla mieszczan, nie zmieniając wymiaru sprawiedliwości dla poddanych chłopów. Zapowiedziano kodyfikację prawa cywilnego i karnego, ale się to nie udało przed upadkiem reformy.

IX. Regencja

Regencja (zastępcze wykonywanie władzy monarszej przez upoważnioną do tego osobę w czasie, kiedy panujący sam władzy swojej sprawować nie może) była

możliwa tylko w 3 przypadkach: - małoletność króla, - w czasie niemocy np. trwałe pomieszenie zmysłów, - niewola króla w czasie działań wojennych.

X. Edukacja dzieci królewskich

Za rządów królewskich sam król i Straż zajmowały się wychowaniem i edukacją następcy tronu, za regencji natomiast wyznaczony dozorca. W obu przypadkach na każdym sejmie ordynaryjnym postępy edukacyjne przedstawić.

XI. Siła zbrojna narodowa

Siły zbrojne narodu to wszyscy obywatele. "Naród winien jest sobie samemu obronę od napaści i dla przestrzegania całości swojej. Wszyscy obywatele są obrońcami kraju."

Już w dwa dni po uchwaleniu Konstytucji dzień 3 maja uznano za święto narodowe, które później z powodu niewoli kraju zostało na długi czas zawieszane.

Na początku 1792 roku zwołano sejmiki, które w znacznej większości poparły dzieło konstytucyjne. W 1792 roku rozpoczęła się bowiem wojna polsko-rosyjska w obronie Konstytucji 3 Maja. Ostatecznie doszło do okupacji Polski, obalenia Konstytucji i drugiego rozbioru państwa.

Konstytucja 3 maja jest jednym z najważniejszych symboli niepodległości Polski. Sejm Ustawodawczy w 1990 roku przywrócił Święto Narodowe Trzeciego Maja. (Ustanowione w 1919. Po II wojnie światowej obchodzono je do 1946, kiedy w wielu miastach doszło do krwawych demonstracji studenckich. Od tego czasu władze zabroniły publicznego świętowania, a próby manifestowania były często tłumione przez milicję. Święto to zostało oficjalnie zniesione ustawą z 18 stycznia 1951 o dniach wolnych od pracy.)

W 2015 roku Komisja Europejska wyróżniła Konstytucja 3 maja Znakiem Dziedzictwa Europejskiego.

Małgorzata Kalinowska